

Proposing a Business Model Innovation Framework Based on the Sharing Economy from a Sustainability Perspective

Mohammad Hossein. Foroozanfar^{1,2}, Narges. Imanipour^{1,2*}, Seyed Mojtaba. Sajadi^{1,3}, Mohammad Reza. Habibi⁴

¹ Department of New Business, Faculty of Entrepreneurship, University of Tehran, Tehran, Iran

² Faculty of Tourism, Higher Education Complex of Bam, Bam, Iran

³ Operations and Information Management Department, Business School, Aston University, Birmingham, UK

⁴ Department of Marketing, California State University, Fullerton, California, USA

* Corresponding author email address: nimanip@ut.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Foroozanfar, M. H., Imanipour, N., Sajadi, S. M., & Habibi, M. R. (2025). Proposing a Business Model Innovation Framework Based on the Sharing Economy from a Sustainability Perspective. *Journal of Technology in Entrepreneurship and Strategic Management*, 4(4), 1-19.

© 2025 the authors. Published by KMAN Publication Inc. (KMANPUB), Ontario, Canada. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

With technological advancements, entrepreneurship and online businesses have experienced significant growth. Among them, sharing economy businesses are recognized as a new opportunity for achieving the United Nations' Sustainable Development Goals. One of the most important research challenges is identifying innovations that help businesses transition toward sustainable models. These innovations define the path for transforming an ordinary business into a sustainable one. The core innovation of this study is the development of an operational model for sustainable business model innovation within the sharing economy, specifically in the tourism industry—an area that previous studies, particularly in the context of developing countries such as Iran, have not adequately addressed. A total of 22 semi-structured interviews were conducted to reach theoretical saturation. Thematic analysis was used to analyze the data, following the standard framework proposed by Braun and Clarke (2006). In addition, Atlas.ti software—recognized for its visual features in qualitative data analysis—was utilized. After ensuring the validity and reliability of the study and subsequently analyzing the interview texts, 53 initial themes were identified. The findings of the present research indicate three main themes: technological sustainable innovation, socio-environmental sustainable innovation, and organizational development sustainable innovation. It was also revealed that the main theme of technological sustainable innovation consists of three sub-themes: technology-based efficiency improvement, technology-based value creation, and optimal resource utilization. The theme of socio-environmental sustainable innovation also includes three sub-themes: mediation and social responsibility, performance-based service provision, and the promotion of an environmental perspective. Furthermore, the theme of organizational development sustainable innovation comprises three sub-themes: supportive role execution, competitive advantage derived from sustainability reputation, and value-oriented organizational development.

Keywords: Innovation, Business Model, Sustainability, Sharing Economy, Thematic Analysis

Extended Abstract

Introduction

Online businesses and sharing business models are a novel and impactful phenomenon for sustainable development (Jafari et al., 2024; Lotfi et al., 2023). Sustainability factors such as social, economic, and environmental aspects influence these new and evolving business models (Fayegh Moradi et al., 2024). Businesses based on the sharing economy are another type of business where sharing resources and assets replaces purchasing them. This style of business can contribute to achieving sustainability goals (Geissinger et al., 2019; Hossain, 2020).

There are many ambiguities regarding the creation of a sustainable business model based on the sharing economy. Additionally, the sustainability aspects and the economic, social, and environmental impacts of business models based on the sharing economy remain largely unknown, and only a few studies have evaluated these business models for sustainability (Claudelin et al., 2022; Geissdoerfer et al., 2016). We can identify some research gaps in this emerging field by examining various studies on sustainable business model innovation and business models based on the sharing economy. One research gap that determines how a business model transitions towards sustainability is the identification of innovations in sustainable business models. Therefore, this field has also provided a good research opportunity for researchers in the areas of tourism, business, and the sharing economy (Carlborg et al., 2023; Geissinger et al., 2019). The main objective of this research is to provide an innovation framework for sustainable business models based on the sharing economy in the tourism industry.

Methods and Materials

Considering the subject and objective of the research, the statistical population of this study includes managers of active tourism businesses in the field of the sharing economy in Iran. The present study generally employs purposive (judgmental) sampling, which persists until it reaches theoretical saturation. Semi-structured interviews serve as the data collection tool in this research. We conducted a total of 22 interviews. We recorded and transcribed all interviews for thematic analysis and coding. The adoption of a qualitative approach led to the use of thematic analysis in data analysis. This method focuses on identifying, analyzing, and interpreting the patterns of meanings in qualitative data. One of the advantages of thematic analysis compared to other qualitative analysis methods is its flexibility (Braun & Clarke, 2006). In this article, the Brown and Clarke (2006) framework has been used for coding in thematic analysis. This framework has garnered numerous citations.

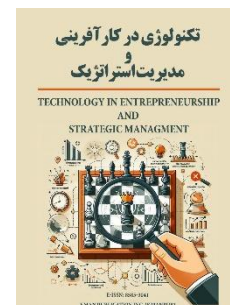
Findings

The research findings reveal three primary themes: technological sustainability, socio-environmental sustainability, and organizational development sustainability. We also determined that the main theme of sustainable technological innovation encompasses three sub-themes: technology-based efficiency improvement, technology-based value creation, and optimal resource utilization. Additionally, sustainable environmental innovation encompasses three sub-themes: mediation and social responsibility, performance-oriented service delivery, and promoting an environmental perspective. Additionally, the main theme of sustainable innovation in organizational development is composed of three sub-themes: the supportive role, the competitive advantage derived from sustainability reputation, and value-driven organizational development.

Discussion and Conclusion

The research findings reveal three primary themes: technological sustainability, socio-environmental sustainability, and organizational development sustainability. We also determined that the main theme of sustainable technological innovation encompasses three sub-themes: technology-based efficiency improvement, technology-based value creation, and optimal resource utilization. Additionally, sustainable environmental innovation encompasses three sub-themes: mediation and social responsibility, performance-oriented service delivery, and promoting an environmental perspective. Additionally, the main theme of sustainable innovation in organizational development is composed of three sub-themes: the supportive role, the competitive advantage derived from sustainability reputation, and value-driven organizational development.

The results of the present study indicate the importance of social innovations in the sharing. These business models, with the aim of mediation and social responsibility, strive to carry out their innovative actions in line with social and community goals, thereby being able to enhance their brand reputation through social participation and contribution. Other studies, such as those by ([Foroozanfar et al., 2024](#); [Zheng et al., 2021](#)).

ارائه مدل نوآوری مدل های کسب و کار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی از دیدگاه پایداری

محمد حسین فروزانفر^{۱، ۲، ۳، ۴}، نرگس ایمانی پور^{۱، ۲، ۳، ۴}، سید مجتبی سجادی^{۱، ۲، ۳، ۴}، محمد رضا حبیبی^{۱، ۲، ۳، ۴}

۱. گروه کسب و کار جدید، دانشکده کارآفرینی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
۲. گروه گردشگری و هتلداری، دانشکده جهانگردی، مجتمع آموزش عالی بم، بم، ایران
۳. گروه مدیریت عملیات و اطلاعات، دانشکده بازرگانی، دانشگاه استون، بیرمنگام، بریتانیا
۴. گروه بازاریابی، دانشگاه ایالتی کالیفرنیا، فولرتون، کالیفرنیا، ایالات متحده آمریکا

*ایمیل نویسنده مسئول: nimanip@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی/اصیلی

نحوه استناد به این مقاله:

فروزانفر، محمد حسین، ایمانی پور، نرگس، سجادی، سید مجتبی، و حبیبی، محمد رضا. (۱۴۰۴). ارائه مدل نوآوری مدل های کسب و کار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی از دیدگاه پایداری. *تکنولوژی در کارآفرینی و مدیریت/استراتژیک*، ۴(۴)، ۱۹-۱.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

با پیشرفت تکنولوژی، کارآفرینی و کسب و کارهای آنلاین رشد زیادی داشته اند. در این میان، کسب و کارهای اشتراکی به عنوان یک فرصت جدید برای تحقق اهداف توسعه پایدار سازمان ملل شناخته می شوند. یکی از مهم ترین چالش های پژوهشی، شناسایی نوآوری هایی است که به کسب و کارها کمک می کند به سمت الگوهای پایدار حرکت کنند. این نوآوری ها مسیر تبدیل یک کسب و کار معمولی به یک کسب و کار پایدار را مشخص می کنند. نوآوری اصلی این پژوهش ارائه یک مدل عملیاتی برای نوآوری مدل کسب و کار پایدار در اقتصاد اشتراکی، به طور خاص در صنعت گردشگری است؛ شکافی که در مطالعات پیشین مخصوصاً در صنعت گردشگری و در بستری در حال توسعه مانند کشور ایران به طور کافی بررسی نشده بود. در مجموع ۲۲ مصاحبه نیمه ساختار یافته جهت حصول به اشباع نظری انجام شد. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از روش تحلیل مضمون و چارچوب استاندارد براون و کلارک (۲۰۰۶) استفاده شده است. همچنین از نرم افزار Atlas.ti که دارای ویژگی های بصری جهت تحلیل داده ها می باشد، بهره گرفته شد. پس از حصول اطمینان از روایی و پایایی پژوهش و سپس تحلیل متن مصاحبه ها، ۵۳ مضمون به عنوان مضمون اولیه شناخته شد. یافته های پژوهش حاضر نشان دهنده سه مضمون اصلی نوآوری پایدار فناورانه، نوآوری پایدار اجتماعی-زیست محیطی و نوآوری پایدار توسعه سازمانی می باشد. همچنین مشخص گردید مضمون اصلی، نوآوری پایدار فناورانه شامل سه مضمون فرعی بهبود کارایی مبتنی بر فناوری، خلق ارزش مبتنی بر فناوری و استفاده بهینه از منابع می باشد. نوآوری پایدار اجتماعی-زیست محیطی نیز حاوی سه مضمون فرعی می گردد که شامل واسطه گری و مسئولیت اجتماعی، ارائه خدمت عملکرد محور و ترویج دیدگاه زیست محیطی می باشد. همچنین سه مضمون فرعی ایفای نقش حمایتی، مزیت رقابتی ناشی از شهرت پایداری و توسعه ارزش محور سازمانی تشکیل دهنده مضمون اصلی نوآوری پایدار توسعه سازمانی می باشند.

کلیدواژه‌گان: نوآوری، مدل کسب و کار، پایداری، اقتصاد اشتراکی، تحلیل مضمون

مقدمه

کسب و کارهای آنلاین و مدل‌های کسب و کار اشتراکی یک پدیده نوین اثرگذار برای توسعه پایدار است (Jafari et al., 2024; Lotfi et al., 2023). این مدل‌های نوپای کسب‌وکار، پدیده‌هایی نوین و در حال تغییری هستند که تحت تأثیر عوامل پایداری نظیر اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی قرار دارند (Fayegh Moradi et al., 2024). کسب و کارهای مبتنی بر اقتصاد اشتراکی^۱ نوع دیگری از کسب و کارها می‌باشند که در این نوع کسب و کارها اشتراک‌گزاری منابع و دارایی‌ها جایگزین خرید آن‌ها می‌گردد. این سبک از کسب و کار می‌تواند موجب تحقق اهداف پایداری گردد (Geissinger et al., 2019; Hossain, 2020). نکته قابل توجه این است که الزاما همه مدل‌های کسب و کارهای مبتنی بر اقتصاد اشتراکی الزاما پایدار نیستند (Chatterjee et al., 2023; Mosaad et al., 2023; Parguel et al., 2017; Plepys & Singh, 2019). لذا می‌توان با ایجاد تغییر و نوآوری در مدل کسب و کار، می‌توان به سمت یک کسب و کار پایدار در این حوزه حرکت کرد (Todeschini et al., 2017). بنابراین بسیار مهم است که از قدرت و فرصت‌های اقتصاد اشتراکی بهره‌برداری کنیم، که به طور نزدیک با حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی، از جمله کاهش مصرف انرژی و انتشار گازهای گلخانه‌ای، ایجاد روابط اجتماعی جدید و بهبود کیفیت زندگی، مرتبط است.

اهمیت این موضوع در آن است که مدل‌های کسب‌وکار اشتراکی نه تنها می‌توانند در تسهیل دسترسی و به کارگیری بهینه منابع نقشی اساسی ایفا کنند، بلکه نقش قابل توجهی نیز در تحقق اهداف توسعه پایدار؛ از جمله در کاهش مصرف بی‌رویه، بهبود کیفیت محیط زیست، توانمندسازی جوامع محلی و ارتقای عدالت اجتماعی ایفا می‌نمایند (Foroozanfar, Imanipour, et al., 2025; Öberg, 2023). با وجود این مزایا، نبود مدل عملیاتی نوآوری مناسب و عدم شناخت دقیق ابعاد پایداری در این مدل‌ها، موجب شده است کارایی کامل این کسب‌وکارها در مسیر توسعه پایدار به منصفه ظهور نرسد. بنابراین، واکاوی و شناسایی نوآوری‌های ارزش‌آفرین در مدل‌های کسب‌وکار اشتراکی از منظر پایداری، ضرورتی علمی و کاربردی برای فعالان و سیاست‌گذاران این عرصه است.

با گسترش روزافزون فناوری و شکل‌گیری بسترهای دیجیتال، الگوهای سنتی کسب‌وکار دستخوش تحول شده‌اند و مدل‌های کسب‌وکار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی به عنوان یکی از مهم‌ترین و نوآورانه‌ترین رویکردهای اقتصادی معاصر مطرح گردیده‌اند. با این حال، با وجود شتاب رشد پلتفرم‌های اشتراکی و گسترش دامنه خدمات آنها، چگونگی حرکت این مدل‌ها به سوی پایداری و همچنین نوع نوآوری‌هایی که سمت‌وسوی پایدار به کسب‌وکارها می‌دهد، همچنان محل ابهام جدی است (Faghih, 2024; Najafipour et al., 2025). از طرفی الزاما همه مدل‌های کسب و کارهای مبتنی بر اقتصاد اشتراکی الزاما پایدار نیستند و اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مفیدی ندارند (Tura & Laukkanen, 2023). از سویی دیگر، بخش عمده‌ای از مطالعات گذشته صرفاً به پیامدهای اقتصادی یا توسعه‌ای این کسب‌وکارها اشاره داشته و ابعاد نوآوری مدل‌های کسب‌وکار برای پایداری و نحوه تحقق آن به صورت جامع و به خصوص در بستر کشوری در حال توسعه مانند ایران کمتر واکاوی شده است.

در تعریفی عملیاتی، کسب‌وکار پایدار به سازمانی اطلاق می‌شود که در کنار اهداف اقتصادی و سودآوری، به تأثیرات اجتماعی و زیست‌محیطی فعالیت‌های خود نیز توجه جدی دارد (Jemio et al., 2024; Lippolis et al., 2023). این نوع کسب‌وکارها، ارزش‌آفرینی را صرفاً در قالب مالی و کوتاه‌مدت جستجو نکرده، بلکه تلاش می‌کنند با رعایت اصول توسعه پایدار، نیازهای نسل حاضر را بدون به خطر انداختن منافع نسل‌های آینده تأمین نمایند. برای تحقق این هدف، کسب‌وکار پایدار معیارهایی نظیر کاهش مصرف منابع طبیعی، بهبود کیفیت محیط

¹ Sharing Economy

زیست، مسئولیت اجتماعی، نوآوری مستمر و گزارش‌دهی شفاف را در تمامی فرایندهای خود لحاظ می‌کند) (Carlborg et al., 2023; Foroozanfar, Wang, et al., 2025). پایش هم‌زمان شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و ایجاد تعادل بین این سه حوزه قلب مفهوم کسب‌وکار پایدار است.

فرآیند نوآوری مدل کسب و کار پایدار یا به عبارتی دیگر نوآوری مدل کسب و کار در راستای تحقق پایداری دارای اهداف متعددی است. این اهداف عبارتند از: (۱) توسعه تاثیرات مثبت یا کاهش تاثیرات منفی برای محیط، جامعه و رفاه بلند مدت سازمان و سایر ذینفعان آن، (۲) راه حل‌ها یا خصوصیتی که باعث تقویت پایداری در ارزش پیشنهادی، خلق و انتقال ارزش و جذب ارزش یا به طور کلی شبکه ارزش آن شود (Shakeel et al., 2020).

از طرفی طبق دسته بندی‌ای که گیزدوئرفر^۱ (۲۰۱۸) ارائه داده است، به طور کلی چهار نوع نوآوری مدل کسب و کار پایدار وجود دارد: (۱) استارت آپ‌های پایدار: یک سازمان جدید با یک مدل کسب و کار پایدار ایجاد می‌شود. (۲) تبدیل و دگرگونی مدل کسب و کار پایدار: مدل کسب و کار فعلی تغییر کرده و منجر به یک مدل کسب و کار پایدار می‌شود. (۳) تنوع بخشی به مدل کسب و کار پایدار: بدون تغییرات عمده‌ای در مدل کسب و کار فعلی سازمان، یک مدل کسب و کار پایدار در سازمان ایجاد می‌گردد. (۴) اکتساب مدل کسب و کار پایدار: یک مدل کسب و کار پایدار اضافی شناسایی، کسب و در سازمان ادغام می‌شود (Geissdoerfer et al., 2018). این چهار نوآوری می‌خواهند استراتژی‌ها و انواع معینی از مدل کسب و کار پایدار را به اجرا در آورند. انواع آن شامل نوآوری مدل کسب و کار مدور^۲ (Bocken et al., 2016)، کسب و کارهای اجتماعی (Defourny & Nyssens, 2010) کسب و کارهای موجود در قاعده هرم^۳ (Prahalad & Prahalad, 2005) و سیستم‌های محصول خدمات^۴ (Tukker, 2004) می‌باشند.

اقتصاد اشتراکی مفهومی نوین در اقتصاد است که بر مبنای اشتراک‌گذاری منابع، دارایی‌ها و خدمات از طریق پلتفرم‌های دیجیتال و فناوری‌های ارتباطی بنا شده است (Zimmermann & Palgan, 2024). در این مدل اقتصادی، به جای تملک هر فرد بر کالا یا خدمت، افراد می‌توانند منابع خود را با دیگران به اشتراک گذارند یا از منابع دیگران بهره‌مند شوند. این فرآیند معمولاً با واسطه‌گری پلتفرم‌های دیجیتال انجام می‌شود و اجتماعی از عرضه‌کنندگان و مصرف‌کنندگان را گرد هم می‌آورد تا دسترسی به منابع، کالاها و خدمات را تسهیل کند (Dabić et al., 2024; Habibi & Kohli, 2022). اقتصاد اشتراکی مزایای متعددی؛ از جمله استفاده بهینه از ظرفیت مازاد، کاهش مصرف منابع طبیعی، حمایت از محیط زیست، تسهیل تبادل خدمات، کاهش هزینه‌ها و افزایش انعطاف‌پذیری اقتصادی را به همراه دارد. نمونه‌های شناخته‌شده آن شامل پلتفرم‌های حمل‌ونقل (مانند اوبر^۵)، رزرو اقامت‌گاه (مانند ایر بی ان بی^۶) و اشتراک ابزار یا فضاهای کاری می‌شود. نکته مهم، تفاوت اقتصاد اشتراکی با اقتصاد سنتی است؛ اقتصاد اشتراکی بر دسترسی و مصرف اشتراکی تأکید دارد نه مالکیت فردی، و با تسهیل ارتباط مستقیم میان عرضه‌کننده و مصرف‌کننده، موجب تحول اساسی در شیوه فعالیت بسیاری از صنایع و کسب‌وکارها شده است (Carlborg et al., 2023; Klarin & Suseno, 2021).

مدل‌های کسب و کار اشتراکی بسیار متنوع و به طور مداوم در حال تحول است و شامل طیف گسترده‌ای از حوزه‌های مختلفی می‌شود که مردم مایل و قادر به اشتراک‌گذاری آن‌ها هستند. ما در این بخش نقش اقتصاد اشتراکی را از دیدگاه پایداری مورد بررسی قرار

¹ Geissdoerfer

² Circular business models

³ Bottom of the pyramid

⁴ product-service systems

⁵ Uber

⁶ AirBnB

می‌دهیم. اقتصاد اشتراکی به طور نزدیک با پایداری زیست‌محیطی مرتبط است، زیرا فرآیندهای مناسب و اشتراک‌گذاری مواد اولیه عمر مفید کالاها را افزایش می‌دهد و موجب صرفه‌جویی در منابع طبیعی می‌شود (Foroozanfar et al., 2022; Jemio et al., 2024). اشتراک‌گذاری مصرف انرژی و مقدار زباله‌های انباشته شده را کاهش می‌دهد. صرفه‌جویی در انرژی و سایر منابع و کاهش زباله‌ها نمونه‌هایی از تأثیرات غیرمستقیم محیطی هستند (Garus et al., 2024). از سوی دیگر، تأثیر مستقیم آن شامل کاهش انتشار دی‌اکسید کربن می‌شود. برخی پژوهشگران، مدل‌های کسب و کار اشتراکی را به عنوان یک مشارکت بالقوه در دستیابی به اهداف توسعه پایدار سازمان ملل معرفی می‌کنند (Perkumienė et al., 2021). پایداری از طریق اشتراک‌گذاری و تغییر در الگوهای مصرف آشکار می‌شود. اقتصاد اشتراک‌گذاری از ایده‌ها و فناوری‌های نوآورانه برای تسهیل دسترسی به منابع و ایجاد درآمد از ظرفیت اضافی استفاده می‌کند. این مفهوم بر اساس ایده مصرف مشترک است که بر اهمیت دسترسی به جای مالکیت تأکید می‌کند. تحقیقات نشان می‌دهد که تأثیر این پدیده بر پایداری جهانی بسیار قابل توجه است (Coles, 2022; Gössling & Michael Hall, 2019).

فروزانفر و همکاران (۲۰۲۴) با استفاده از یک رویکرد بررسی متون سیستماتیک ۱۱۷ مقاله در حوزه مدل‌های کسب و کار اشتراکی را مورد بررسی قرار دادند. آنان ۱۰ اثر منفی پایداری را شناسایی کردند. این اثرات شامل مزاحمت برای ساکنان محلی، اقدامات غیراخلاقی، خطر درک شده، نابرابری اجتماعی، رفتار نادرست مشتری، نگرانی‌های ایمنی، نقض حقوق کارکنان، لابی، مصرف گرایی، و ازدحام بیش از حد بود. این اثرات به صورت منفی بر پایداری تأثیر می‌گذارد. از طرفی نتایج این پژوهش برخی از استراتژی‌های پایداری فرهنگی، مانند محصولات مقرون به صرفه و در دسترس، توسعه بازارهای گوشه‌ای، توانمندسازی محلی، تولید ساده و سهولت استفاده را پیشنهاد می‌دهد (Foroozanfar et al., 2024). شرینی^۱ (۲۰۱۹) استدلال می‌کند که اقتصاد اشتراکی ایده‌ها و فناوری‌های نوآورانه را به کار می‌گیرد تا دسترسی به منابع را تسهیل کند و از ظرفیت اضافی درآمدزایی کند و از طرفی پایداری را ترویج می‌دهد. اقتصاد اشتراکی دارای مزایا و معایبی برای توسعه پایدار جهانی است (Shereni, 2019). مارنچکوا^۲ و همکاران (۲۰۲۱) به تحلیل مسائل خدمات حمل و نقل در چارچوب اقتصاد اشتراکی پرداخته و بیان می‌کنند که اشتراک‌گذاری در بخش حمل و نقل یک مفهوم نسبتاً جدید است و قوانین مربوط به آن در مراحل ابتدایی قرار دارد. نویسندگان استدلال می‌کنند که خدمات اشتراک حمل و نقل بر اساس اصل اقتصاد اشتراکی و در عین حال بر اساس اصل پایداری ارائه می‌شوند. محققان همچنین اشاره می‌کنند که استفاده از چنین خدماتی به شدت تحت تأثیر انگیزه‌های ارائه‌دهندگان بالقوه این خدمات قرار دارد (Marčeková et al., 2021). موراتیدیس^۳ و همکاران (۲۰۲۱) بررسی می‌کنند که چگونه اقتصاد اشتراکی و فناوری‌های حمل و نقل جدید می‌توانند بر رفتار سفر و محیط پیرامونی تأثیر بگذارند. محققان اشاره می‌کنند که دورکاری و کنفرانس‌های آنلاین تعداد کل سفرها را کاهش داده‌اند، اما مدل‌های کسب و کار اشتراکی می‌تواند تعداد سفرهای طولانی را افزایش دهد؛ برای مثال، اشتراک‌گذاری دوچرخه به سفرهای فعال‌تر و استفاده کمتر از خودرو کمک می‌کند، اشتراک‌گذاری خودرو می‌تواند استفاده و مالکیت خودروهای شخصی را کاهش دهد، درخواست تاکسی برخط می‌تواند تعداد خودروهای در حال حرکت را افزایش دهد (Mouratidis et al., 2021).

با جمع بندی پژوهش‌های پیشین می‌توان گفت که در ارتباط با ایجاد مدل کسب و کار اشتراکی پایدار ابهامات زیادی وجود دارد. همچنین جنبه‌های پایداری و اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مدل‌های کسب و کار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی عمدتاً ناشناخته است و پژوهش‌های اندکی مدل‌های کسب و کار این حوزه را برای ایجاد پایداری مورد ارزیابی قرار داده‌اند (Claudelin et al., 2022; Geissdoerfer et al., 2016; Mavlutova et al., 2021). با بررسی پژوهش‌های گوناگون در زمینه نوآوری مدل کسب و کار پایدار و

¹ Shereni

² Marčeková

³ Mouratidis

همچنین مدل های کسب و کار بر پایه اقتصاد اشتراکی، می توان به برخی شکاف های تحقیقاتی در این حوزه نوظهور پژوهشی دست یافت. شناسایی نوآوری های مدل کسب و کار پایدار یکی از شکاف های تحقیقاتی است که چگونگی حرکت یک مدل کسب و کار را به سمت یک مدل کسب و کار پایدار مشخص می کند (Bocken et al., 2013; Neesham et al., 2023; Ritala et al., 2018). لذا این زمینه نیز فرصت پژوهشی خوبی را برای محققان حوزه کارآفرینی، کسب و کار و اقتصاد اشتراکی فراهم کرده است (Carlborg et al., 2023; Geissinger et al., 2019). از سوی دیگر، پژوهش در کسب و کارهای بر پایه اقتصاد اشتراکی، به ویژه در زمینه کشورهای در حال توسعه، می تواند دانش مفید و جدیدی را در مورد اقتصاد اشتراکی و در زمینه ای متفاوت ارائه دهد (Hossain, 2020; Patwa et al., 2021). لذا موضوع نوآوری مدل های کسب و کار پایدار بر پایه اقتصاد اشتراکی دارای ابعاد خاص و متفاوت خود می باشد که نیازمند کشف می باشند. (Hossain, 2020; Shakeel et al., 2020). از طرفی، با وجود تنوع تحقیقات در این زمینه، هنوز مطالعات جامع در مورد مدل های کسب و کار اشتراکی به خصوص در صنعت گردشگری پایدار دچار کمبود است. (Coles, 2022; Hossain, 2020; Najafipour et al., 2019) بنابراین با توجه به موارد بیان شده و شکاف های تحقیقاتی ذکر شده، انجام پژوهشی در زمینه نوآوری مدل های کسب و کارهای پایدار بر پایه اقتصاد اشتراکی می تواند ضمن کاستن از ابهامات موجود، بینش مفیدی را در خصوص پایداری مدل های کسب و کار اشتراکی ارائه دهد. با توجه به مواردی که بیان شد و همچنین شناسایی شکاف های تحقیقاتی موجود، هدف اصلی پژوهش حاضر ارائه مدل عملیاتی نوآوری مدل های کسب و کار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی از دیدگاه پایداری در صنعت گردشگری می باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر دارای پارادایم تفسیری می باشد و با رویکرد کیفی انجام می گیرد. و نظر به اینکه پژوهشگران به دنبال شناخت و درک بهتر ماهیت مسائل می باشد لذا بر اساس گردآوری و تحلیل داده به توسعه نظریه خواهد پرداخت، پژوهش حاضر از منظر رویکرد توسعه نظریه در دسته پژوهش های استقرایی قرار می گیرد. پژوهشگران پس از مطالعه مبانی تئوریک، مصاحبه هدفمند با خبرگان و صاحب نظران حوزه اقتصاد اشتراکی در صنعت گردشگری و تا حد اشباع نظری و تدوین مدل مفهومی به پژوهش می پردازد. همچنین این مطالعه از لحاظ زمانی مقطعی است، چرا که در زمان مشخصی به بررسی پدیده های مدنظر خواهد پرداخت. با توجه به موضوع و هدف پژوهش، جامعه آماری پژوهش حاضر شامل مدیران کسب و کارهای فعال گردشگری در حوزه اقتصاد اشتراکی در کشور ایران می باشند. نظر به اینکه کسب و کارهای حوزه اقتصادی اشتراکی دارای سه نوع بازیگر می باشند که عبارتند از: ۱) مشتری یا دریافت کننده خدمت^۱، ۲) تامین کننده خدمت^۲، ۳) پلتفرم یا تسهیلگر خدمت^۳ (Acquier et al., 2017). لذا به دلیل تسلط بیشتر به موضوع و نقش میانجیگری میان دو بازیگر دیگر اقتصاد اشتراکی، به طور مشخص بنیانگذاران و مدیران پلتفرم ها و تسهیلگران خدمت به عنوان جامعه آماری انتخاب می گردند. کسب و کارهای اشتراکی در صنعت گردشگری اغلب در سه حوزه کلی غذا، حمل و نقل و رزو محل اقامت فعالیت می کنند. به طور کلی روش نمونه گیری، روش نمونه گیری هدفمند (قضاوتی) می باشد و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه می یابد. همچنین، در برخی موارد از روش گلوله برفی نیز استفاده شد و برخی از مدیران کسب و کارهای اشتراکی را معرفی می کردند. ابزار مورد استفاده برای گردآوری داده ها مصاحبه نیمه ساختار یافته می باشد. در مجموع ۲۲ مصاحبه انجام شد که البته اشباع نظری

¹ Customer

² Service Provider

³ Service Enabler/Platform

در مصاحبه ۱۹ بدست آمد و جهت اطمینان بیشتر از حصول اشباع نظری ادامه پیدا کرد. کلیه مصاحبه‌ها ضبط گردیدند و جهت تحلیل مضمون و کدگذاری مکتوب شدند.

نظر به اینکه پژوهش حاضر دارای رویکرد کیفی است. به منظور بررسی روایی ابزار مورد استفاده، پروتکل مصاحبه‌ها پیش از اجرا به تایید خبرگان حوزه کارآفرینی، و کسب و کارهای اشتراکی رسید. همچنین روایی پیشینه‌ای نیز جهت بررسی روایی پروتکل لحاظ گردید. به عبارت دیگر پروتکل مصاحبه بر اساس پیشینه موجود و نیز رویکرد استاندارد کاستیو مونتویا^۱ (۲۰۱۶) تدوین شده است. چارچوب این رویکرد جهت پالایش پروتکل مصاحبه شامل اطمینان از انطباق بین پرسش‌های مصاحبه و هدف پژوهش، ساخت گفتگوی مبتنی بر پژوهش و دریافت بازخورد می‌باشد (Castillo-Montoya, 2016). لذا پروتکل مصاحبه پژوهش مصاحبه‌بدین شرح تدوین شد که بعد از معرفی مصاحبه‌کننده و شرح هدف مصاحبه، سؤالاتی درباره فرد مصاحبه‌شونده و کسب و کار مورد بررسی مطرح می‌شود. بخش اصلی سؤالات مصاحبه بر اساس هدف پژوهش تنظیم شده است و در پایان ضمن جمع‌بندی، سؤالات پیگیری مطرح گردید. همچنین از روش مثلث‌سازی^۲ نیز از طریق گردآوری داده‌ها با مصاحبه‌شوندگان در حوزه‌های مختلف کسب و کارهای گردشگری جهت تضمین روایی استفاده شد. جهت سنجش پایایی از پایایی بازآزمون و به طور خاص از روش هولستی^۳ که در پژوهش‌های کیفی کاربرد دارد، استفاده گردید. در این روش متون در دو مرحله کدگذاری می‌شوند. هولستی فرمولی را برای تعیین پایایی داده‌های اسمی بر حسب درصد توافق مشاهده‌شده^۴ ارائه کرده است.

$$\text{PAO} = 2M / (N1+N2) \quad \text{رابطه (۱)}$$

در فرمول فوق M تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار می‌باشد. N1 و N2 به ترتیب تعداد کلیه موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است. مقدار PAO بین صفر (عدم توافق) و یک (توافق کامل) متغیر است و اگر از ۰/۷ بزرگتر باشد مطلوب می‌باشد (Holsti, 1969). لذا سه مصاحبه شماره ۳، ۵ و ۸ انتخاب شدند و در مجموع ۴۶ کد توسط دو کدگذار استخراج گردید که در ۱۹ کد توافق داشتند. لذا با جایگذاری در فرمول بالا عدد ۰/۸۲ به دست آمد که میزان مورد قبولی در جهت اطمینان از پایایی پژوهش به حساب می‌آید. با توجه به اتخاذ رویکرد کیفی، جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون^۵ استفاده شد. این روش بر شناسایی، تحلیل و تفسیر الگوی معانی داده‌های کیفی تمرکز دارد. یکی از مزایای روش تحلیل مضمون نسبت به سایر روش‌های تحلیل کیفی انعطاف پذیری آن است (Clarke & Braun, 2021). در این مقاله از چارچوب براون و کلارک^۶ (۲۰۰۶) جهت کدگذاری در تحلیل مضمون استفاده شده است. در پژوهش‌های کیفی این چارچوب با استقبال بسیاری مواجه بوده است (Cheraghi et al., 2024; Somjainuek & Joy Alcaraz, 2024) و ارجاعات^۷ زیادی را به خود اختصاص داده است^۸. این الگوی پیشنهادی از سه مرحله و یا به عبارتی شش گام تشکیل شده است. مراحل سه گانه و گام‌های این الگو که در جدول ۱ نشان داده شده است.

¹ Castillo & Montoya

² Triangulation

³ Holsti

⁴ Percentage of Agreement Observation (PAO)

⁵ Thematic analysis

⁶ Braun & Clarke

⁷ Citation

^۸ در زمان نگارش این مقاله این روش دارای بیش از ۲۲ هزار ارجاع بوده است.

جدول ۱

کدگذاری در تحلیل مضمون به روش براون و کلارک

مرحله	گام	
۱	تجزیه و توصیف متن	۱ آشنایی با متن ۲ کدگذاری و ایجاد کدهای اولیه ۳ جستجو و شناخت مضامین
۲	تشریح و تفسیر متن	۴ ترسیم شبکه مضامین
۳	ترکیب و ادغام	۵ تحلیل شبکه مضامین ۶ تدوین گزارش

مرحله اول، تجزیه و توصیف متن (گام‌های ۱، ۲ و ۳) شامل آشنایی با متن، کدگذاری و ایجاد کدهای اولیه و در نهایت جستجو و شناخت مضامین است. در مرحله دوم (گام ۴) به تشریح و تفسیر متن به ترسیم شبکه مضامین پرداخته می‌شود. در نهایت نیز در مرحله سوم، ترکیب و ادغام (گام‌های ۵ و ۶) بایستی به تحلیل شبکه مضامین و تدوین گزارش پرداخته شود (Braun & Clarke, 2006). در این راستا جهت تحلیل داده‌های کیفی و تحلیل مضمون، از نرم افزار Atlas.ti که دارای ویژگی‌های بصری می‌باشد، بهره گرفته می‌شود.

یافته‌ها

هدف پژوهش حاضر ارائه مدل عملیاتی نوآوری مدل‌های کسب و کار اشتراکی از دیدگاه پایداری می‌باشد. با توجه به روش تحلیل مضمون، در این بخش ابتدا به استخراج کدها (مضامین اولیه) از مصاحبه‌ها و سپس به مضامین فرعی و مضامین اصلی پرداخته شد. لذا با تحلیل ۲۲ مصاحبه انجام شده از مدیران کسب و کارهای اشتراکی فعالیت می‌کنند و سپس تحلیل متن مصاحبه‌ها، ۵۳ مضمون به عنوان مضمون اولیه شناخته شد. شکل ۱ نمونه‌ای از فرآیند کدگذاری را در قالب نرم افزار Atlas.ti را نشان می‌دهد.

شکل ۱

نمونه فرآیند کدگذاری را در قالب نرم‌افزار Atlas.ti

یافته‌ها نشان دهنده سه مضمون اصلی نوآوری پایدار فناورانه، نوآوری پایدار اجتماعی-زیست محیطی و نوآوری پایدار توسعه سازمانی می‌باشد. همچنین مشخص گردید مضمون اصلی، نوآوری پایدار فناورانه شامل سه مضمون فرعی بهبود کارایی مبتنی بر فناوری، خلق ارزش

مبتنی بر فناوری و استفاده بهینه از منابع می‌باشد. نوآوری پایدار زیست محیطی نیز شامل سه مضمون فرعی می‌گردد که شامل واسطه‌گری و مسئولیت اجتماعی، ارائه خدمت عملکرد محور و ترویج دیدگاه زیست محیطی می‌باشد. همچنین سه مضمون فرعی ایفای نقش حمایتی، مزیت رقابتی ناشی از شهرت پایداری و توسعه ارزش محور سازمانی تشکیل دهنده مضمون اصلی نوآوری پایدار توسعه سازمانی می‌باشند.

جدول ۲

شناسایی مضامین اولیه، مضامین فرعی و مضامین اصلی

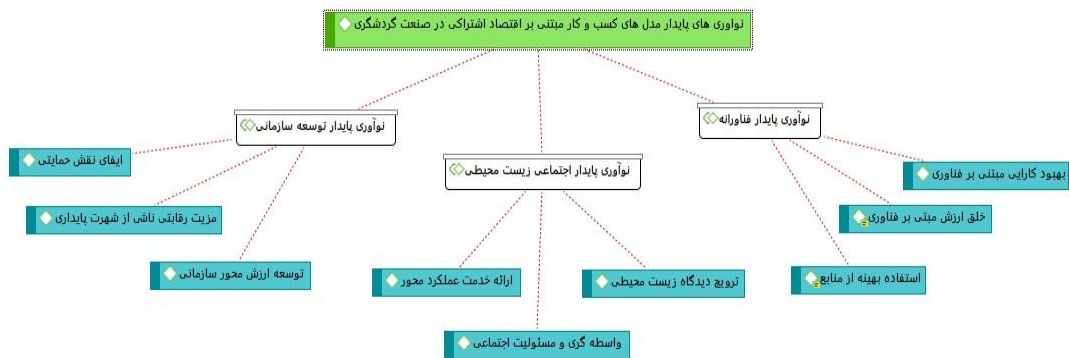
ردیف	کد (مضمون اولیه)	مضمون فرعی	مضمون اصلی
۱	استفاده از فناوری‌های بهینه ساز انرژی	بهبود کارایی مبتنی بر فناوری	نوآوری پایدار فناورانه
۲	کاهش هزینه‌های عملیاتی		
۳	جلوگیری از آلودگی هوا و انتشار گازهای گلخانه‌ای		
۴	بهبود فرآیندها با تکیه بر فناوری		
۵	توسعه محصولات فناوری محور		
۶	صرفه جویی در انرژی		
۷	افزایش سودآوری ناشی از فناوری		
۸	کاهش ریسک‌های زیست محیطی		
۹	خلق ارزش از زباله		
۱۰	استفاده مجدد از پسماند		
۱۱	شیوه خدمت رسانی جدید	خلق ارزش مبتنی بر فناوری	نوآوری پایدار فناورانه
۱۲	پاسخگویی سریع به مشتریان و ذینفعان		
۱۳	تصفیه پسماند		
۱۴	استفاده کمتر از منابع طبیعی		
۱۵	استفاده از منابع کمتر استفاده شده		
۱۶	استفاده از اینترنت اشیا جهت مدیریت منابع		
۱۷	استفاده از منابع تجدید پذیر		
۱۸	حمایت و کمک مالی به خیریه‌ها و انجمن‌ها		
۱۹	مشارکت و نقش آفرینی مذهبی		
۲۰	آموزش و رشد کودکان مناطق محروم		
۲۱	نوع دوستی	واسطه‌گری و مسئولیت اجتماعی	نوآوری پایدار اجتماعی-زیست محیطی
۲۲	مشارکت جمعی		
۲۳	استفاده در زمان نیاز به خدمت		
۲۴	افزایش سطح دسترس پذیری		
۲۵	ایجاد استطاعت مالی فراگیر		
۲۶	افزایش طول عمر محصولات و خدمات		
۲۷	مصرف بهینه		
۲۸	ارائه خدمات ارزان		
۲۹	ترویج استفاده از خدمت به جای مالکیت		
۳۰	ارائه خدمت جهت ارضای نیازهای ذینفعان		
۳۱	آموزش حفظ محیط زیست	ترویج دیدگاه زیست محیطی	نوآوری پایدار توسعه سازمانی
۳۲	احترام به محیط زیست و منابع طبیعی		
۳۳	ارتقا کیفیت زندگی شهری		
۳۴	ایجاد انگیزه مصرف پایدار		
۳۵	ایجاد شیوه‌های مصرف بهینه منابع		
۳۶	آموزش مهارت محور کارکنان		
۳۷	توجه به سلامت و روان کارکنان		

۳۸	ایجاد برنامه توسعه فردی
۳۹	هدایت شغلی
۴۰	سرمایه گذاری بروی نیروی انسانی
۴۱	ارتقای ارزش سهام داران
۴۲	توجه به جوامع محلی
۴۳	مشارکت در رویدادهای فرهنگی
۴۴	کمک به تیم ها و رویدادهای ورزشی
۴۵	تطابق پذیری با مسائل اجتماعی
۴۶	ترویج فرهنگ بازیافت
۴۷	استفاده مجدد از منابع
۴۸	همکاری پایدار و رابطه بلندمدت با سایر ذینفعان
۴۹	شرکت مستمر در نمایشگاه های ملی و بین المللی
۵۰	الگو برداری از نمونه های موفق توسعه سازمانی
۵۱	ایجاد و توسعه جریان درآمدی جدید
۵۲	کسب درآمد پایدار
۵۳	بیشینه نمودن منافع سازمانی

در این بخش از مقاله و در راستای گام های چهارم و پنجم روش تحلیل مضمون، به ترسیم و تحلیل شبکه مضامین پرداخته می شود و در راستای گام ششم نیز اقدام به تدوین گزارش می گردد. شکل ۲ به ترسیم شبکه مضامین و چارچوب پیشنهادی در قالب نرم افزار Atlas.ti می پردازد. جزئیات هر یک از مضامین فرعی و اصلی در ادامه تشریح شده است.

شکل ۲

نوآوری مدل های کسب و کار از دیدگاه پایداری در کسب و کارهای مبتنی بر اقتصاد اشتراکی

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با روش تحلیل مضمون و با هدف ارائه مدل نوآوری مدل های کسب و کار از دیدگاه پایداری در کسب و کارهای اشتراکی انجام شد. در این مقاله از چارچوب براون و کلارک (۲۰۰۶) جهت کدگذاری در تحلیل مضمون استفاده شد. با توجه به روش تحلیل مضمون، ابتدا به استخراج مضامین اولیه از مصاحبه ها و سپس به مضامین فرعی و مضامین اصلی پرداخته شد. نتایج پژوهش حاضر نشان دهنده سه مضمون اصلی نوآوری پایدار فناورانه، نوآوری پایدار اجتماعی-زیست محیطی و نوآوری پایدار توسعه سازمانی می باشد.

در خصوص مضمون اصلی اول، نوآوری پایدار فناورانه، نتایج مصاحبه‌ها و تحلیل مضمون پژوهش حاضر نشان می‌دهد که نوآوری‌هایی از قبیل استفاده از فناوری‌های بهینه ساز انرژی، کاهش هزینه‌های عملیاتی، جلوگیری از آلودگی هوا و انتشار گازهای گلخانه‌ای، بهبود فرآیندها با تکیه بر فناوری پلتفرم‌های اقتصاد اشتراکی، توسعه محصولات فناوری محور، صرفه جویی در انرژی و مواد، کاهش ریسک‌های زیست محیطی و افزایش سودآوری ناشی از فناوری موجب بهبود کارایی مبتنی بر فناوری در مدل‌های کسب و کار اشتراکی می‌شود. لذا نوآوری فناورانه در کسب و کارهای اشتراکی موجب می‌شود که فرآیندهای داخلی خود و همچنین خود خدمات را بهبود می‌بخشد و بدین ترتیب هزینه‌های عملیاتی خود را کاهش می‌دهند. این امر موجب افزایش سود آن‌ها نیز می‌گردد کسب و کارهای مبتنی بر اقتصاد اشتراکی مانند تاکسی‌های اینترنتی موجب صرفه‌جویی در حمل و نقل و انتخاب بهینه مسیر و مقصد می‌شوند. همچنین این کسب و کارها در بخش غذا و اقامت تصفیه زباله‌ها و پسماندهای آلاینده روغن پخت و پز را تسهیل می‌کنند. این نوآوری‌های فناورانه هدفشان کاهش تأثیرات منفی زیست‌محیطی می‌باشد. از طرفی موجب افزایش درآمد ناشی از صرفه‌جویی‌هایی که از این اقدامات به دست می‌آید نیز می‌شوند. لذا بیشینه‌سازی کارایی انرژی و مواد مصرفی که از بکارگیری فناوری‌های نوین ناشی شده است منجر به استفاده از منابع کمتر و همچنین تولید کمتر زباله، انتشار گازهای گلخانه‌ای و آلودگی می‌شود. از طرفی نوآوری در فناوری‌های مورد استفاده در این کسب و کارها که بیشتر بر مبنای استفاده از اینترنت و مزیت یکپارچگی آن می‌باشد منجر به شیوه خدمت رسانی جدید و همچنین پاسخگویی به هنگام و سریع به مشتریان ذینفعان می‌گردد. همچنین مشخص شد که نوآوری‌های فناورانه‌ای که توسط مدل‌های کسب و کار اشتراکی به کار گرفته شده‌اند، امکان استفاده مجدد از منابع کمتر استفاده شده مانند اتومبیل را کاهش داده و در نتیجه اثرات منفی زیست‌محیطی را به حداقل رسانده و موجب استفاده بهینه از منابع و دارایی‌های موجود گردد. لذا بهبود کارایی مبتنی بر فناوری، خلق ارزش مبتنی بر فناوری و استفاده بهینه از منابع به عنوان مضامین فرعی برای مضمون اصلی نوآوری پایدار فناورانه می‌باشند.

نوآوری پایدار اجتماعی زیست محیطی اجتماعی به عنوان یکی دیگر از مضامین اصلی و نوآوری‌های پایدار مدل‌های کسب و کار اشتراکی شناسایی گردید. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که کسب و کارهای فعال در حوزه اقتصاد اشتراکی برنامه‌هایی را برای کمک به انجمن‌ها، خیریه‌ها و هیئت‌های مذهبی دارند. از طرفی کمک‌ها و آموزش‌های نوع دوستانه‌ای را به کودکان مناطق محروم در راستای مسئولیت اجتماعی خود اعطا می‌نمایند همچنین مدل‌های کسب و کار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی، جایگزینی مالکیت با عملکرد را در صنعت حمل و نقل به عنوان یک نوآوری اجتماعی معرفی می‌نمایند. بدین صورت که فرد به جای خرید اتومبیل می‌تواند با استفاده از تاکسی‌های اینترنتی سفر درون و یا برون شهری خود را با هزینه بسیار ناچیز نسبت به خرید یک دارایی مانند اتومبیل انجام دهد و نیاز خود را با خرید یک خدمت برطرف نماید. نوآوری‌های اجتماعی زیست محیطی به کار گرفته شده در این مدل‌های کسب و کار بسته به سبک کسب و کارها و زمینه فعالیت آن‌ها متفاوت است. رویه ثابتی برای اینکه هر کسب و کار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی چگونه شهرت و مشروعیت خود را بهبود می‌بخشد وجود ندارد. اما مدل‌های کسب و کار اشتراکی با افزایش سطح در دسترس پذیری خدمات، ایجاد استطاعت مالی فراگیر موجب ارائه خدمات ارزان قیمت جهت ارضای نیاز مشتریان و ذینفعان خود می‌گردند. لذا مضامین فرعی واسطه‌گری و مسئولیت اجتماعی، ارائه خدمت عملکرد محور و ترویج دیدگاه زیست محیطی تشکیل دهنده مضمون اصلی نوآوری پایدار اجتماعی زیست محیطی می‌باشند. از طرفی و جهت ترویج دیدگاه زیست محیطی، این مدل‌های کسب و کار اقدام به نوآوری‌هایی به منظور تشویق و ایجاد انگیزه در جهت دوستداری زیست محیطی می‌شوند. لذا مضامین فرعی واسطه‌گری و مسئولیت اجتماعی، ارائه خدمت عملکرد محور و ترویج دیدگاه زیست محیطی تشکیل دهنده مضمون اصلی نوآوری پایدار اجتماعی زیست محیطی می‌باشند.

نتایج پژوهش نشان داد که نوآوری پایدار توسعه سازمانی به عنوان سومین مضمون اصلی جهت نوآوری با رویکرد پایدار نقش آفرینی می‌کند. مدل‌های کسب و کار اشتراکی با ایفای نقش حمایتی خود به دنبال گسترش شیوه‌های مسئولیت اجتماعی و همچنین توجه به رشد و توسعه کارکنان و سکل سازمان هستند. البته این نقش به سبک مدیریت و زمینه فعالیت هر شرکت و مدل کسب و کار آن بستگی دارد. شرکت‌های مبتنی بر اقتصاد اشتراکی سلامت و حال خوب کارکنان خود را به ویژه در موارد مسائل بهداشتی، پزشکی، روانشناختی و آموزش در اولویت قرار می‌دهد. برخی از این کسب و کارها به دنبال ارزش‌گذاران به کارکنان خود، برنامه‌های منسجمی برای آموزش کارکنان خود در راستای هدایت توسعه فردی و شغلی آنان دارند که حتی هزینه‌های قابل توجهی را در جهت آموزش و تحصیل مهارت‌های لازم کارکنان خود صرف می‌کنند که نشان از سرمایه‌گذاری آنان و نقش حمایتی از کارکنان است. از طرفی مدل‌های کسب و کار گردشگری مبتنی بر اقتصاد اشتراکی با اتخاذ نوآوری پایدار توسعه سازمانی سعی در حرکت به سمت پایداری دارند. این کسب و کارها با اولویت دادن به کسب مزیت رقابتی ناشی از شهرت پایداری در کنار حداکثر کردن سود اقتصادی و ارتقای ارزش سهامداران تلاش می‌کنند از طریق ایجاد نوآوری‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مشترک بین کسب و کار خود و جوامع محلی و سایر ذینفعان به خلق ارزش و تطابق پذیری با جامعه بپردازند. نمونه‌ای از این نوآوری‌ها شامل حمایت مالی و مشارکت در رویدادهای فرهنگی و ورزشی و همچنین کمک‌های مالی به خیریه‌ها می‌باشد. لذا ایفای نقش حمایتی، مزیت رقابتی ناشی از شهرت پایداری و توسعه ارزش محور سازمانی تشکیل دهنده مضمون اصلی نوآوری پایدار توسعه سازمانی هستند.

با جمع بندی نتایج بدست آمده می‌توان بیان کرد که در این پژوهش، سه مضمون اصلی نوآوری پایدار فناورانه، نوآوری پایدار اجتماعی-زیست محیطی و نوآوری پایدار توسعه سازمانی شناسایی شد که هر کدام نقش مهمی در ارتقای پایداری مدل‌های کسب و کار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی دارند. تلفیق فناوری‌های نوین با فرآیندهای کسب و کار، بستر ساز بهبود کارایی و بهره‌وری منابع شده است. همچنین، تأکید بر مسئولیت اجتماعی و نگرش زیست محیطی، زمینه ساز تقویت اعتبار و مشارکت اجتماعی کسب و کارها گردیده است. توسعه ارزش محور و توجه به رقابت پذیری سازمانی نیز مسیر تحول و ماندگاری پایدار را برای این کسب و کارها هموار می‌سازد. یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند الگویی کاربردی برای توسعه کسب و کارهای پایدار در اقتصاد اشتراکی ارائه دهد.

نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که مدل‌های کسب و کارهای اشتراکی مشتریان و مصرف کنندگان خود را به استفاده در زمان نیاز و ارائه خدمت عملکرد محور تشویق می‌کنند تا بتوانند با اتخاذ نوآوری‌های مختلف به خلق ارزش زیست محیطی بپردازند. با توجه به اینکه کسب و کارهای مبتنی بر اقتصاد اشتراکی خدماتی را مانند جا به جایی و یا اقامت را به هزینه بسیار ارزان تر نسبت به شکل سنتی سایر کسب و کارهای گردشگری ارائه می‌دهند تا بتوانند از خدمات گردشگری به صورت در دسترس و با استطاعت مالی کافی استفاده نمایند. این امر ممکن است به عنوان یک اثربازگشتی موجب افزایش مصرف آن خدمت گردد (Jemio et al., 2024; Kim et al., 2020). لذا مدل‌های کسب و کار اشتراکی با اتخاذ رویکرد پایداری ضمن دادن اطمینان از دوام و طول عمر محصول یا خدمت و تأمین مسئولانه آن، مشتریان خود را به مصرف در حد کفایت توصیه می‌کنند. زیرا افزایش بی رویه مصرف ممکن است منجر به آلودگی زیست محیطی (Henry et al., 2021; Merino-Saum et al., 2023) و یا ایجاد اختلال در زندگی مردم (Hang et al., 2019) از طریق شلوغی گردد. از طرفی نتایج حاصل از پژوهش کوفای و همکاران (۲۰۲۴) و تورا و لاکانن (۲۰۲۳) که همانا توجه به نوآوری‌های پایدار زیست محیطی را که منجر به خلق ارزش پایدار زیست محیطی و کاهش اثرات منفی زیست محیطی می‌گردد (Coffay et al., 2024; Tura & Laukkanen, 2023) را مورد تأکید قرار می‌دهند که این موارد با نتایج پژوهش حاضر در یک راستا می‌باشد.

نتایج حاکی از اهمیت نوآوری‌های اجتماعی در مدل‌های کسب و کارهای اشتراکی دارد. این مدل‌های کسب و کار با هدف واسطه‌گری و مسئولیت اجتماعی سعی می‌کنند اقدامات نوآورانه خود را در راستای اهداف اجتماعی و جامعه انجام دهند تا بدین طریق به طور بتوانند ضمن مشارکت و نقش آفرینی اجتماعی شهرت برند خود را افزایش می‌دهند (Foroozanfar et al., 2024; Zheng et al., 2021). پژوهش‌های دیگری نظیر فروزانفر و همکاران (۲۰۲۴) و ژنگ و همکاران (۲۰۲۱) نیز بر این امر تاکید داشتند. از طرفی، اولویت دادن به ارائه منافع اجتماعی-زیست‌محیطی از طریق مشارکت در رویدادهای فرهنگی، کمک به تیم‌ها و رویدادهای ورزشی و توجه به جوامع محلی از راهکارهای ایجاد مزیت رقابتی ناشی از شهرت پایداری است که این امر در پژوهش حاضر در قالب نوآوری‌های پایدار توسعه سازمانی برای مدل‌های کسب و کار اشتراکی تبلور پیدا کرد. در پژوهش‌های دیگر نیز نظیر ترپتو و همکاران (۲۰۲۲) نیز به این مسئله تاکید شده است با این تفاوت که حمایت مالی اصلی‌ترین ابزاری بود که توسط کسب و کارها جهت کسب شهرت اجتماعی مورد استفاده قرار گرفت (Treptow et al., 2022). همچنین در پژوهشی دیگری که در کشور عزیزمان، ایران انجام شده است مشخص گردید که کارآفرینی اجتماعی مبتنی بر کسب و کارهای فناورانه نقش مهمی در مقابله با چالش‌های اجتماعی مانند بیخانمانی دارد. دیگر نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که استفاده از فناوری‌های نوین به عنوان ابزاری برای ایجاد تغییرات مثبت اجتماعی، نه تنها می‌تواند به بهبود شرایط زندگی افراد کمک کند بلکه به تقویت همکاری‌های بیشتر درون جامعه و پیشبرد اهداف توسعه پایدار نیز منجر می‌شود (Jafari & Jafari, 2023). لذا توجه به مسائل اجتماعی و نوآوری اجتماعی از عوامل موثر بر پایداری مدل‌های کسب و کار اشتراکی به شمار می‌رود.

پژوهش حاضر دارای محدودیت‌هایی است که باید مورد توجه نظر قرار گیرد. در ابتدا، نمونه‌گیری به صورت هدفمند و از بین مدیران کسب و کارهای اشتراکی فعال در حوزه صنعت گردشگری در کشور ایران انجام شد که ممکن است نتایج به دست آمده را محدود به دانش این گروه خاص کند. همچنین، این مقاله به روش کیفی انجام شده و نتایج آن قابل تعمیم به تمامی کسب و کارهای اشتراکی نیست. همچنین، محدودیت‌های زمانی و منابع مالی ممکن است بر عمق و گستردگی تجزیه و تحلیل‌ها تأثیر گذاشته باشد.

در راستای توسعه پایداری در مدل‌های کسب‌وکار مبتنی بر اقتصاد اشتراکی در صنعت گردشگری، پیشنهاد می‌شود کسب‌وکارها با استفاده مؤثرتر از فناوری‌های نوین، فرآیندهای خود را بهینه‌سازی کرده و نحوه تعامل با ذینفعان مختلف را ارتقا دهند. بهره‌گیری از پلتفرم‌های دیجیتال برای ارتباط شفاف‌تر میان عرضه‌کنندگان و مصرف‌کنندگان خدمات، می‌تواند هم کیفیت سرویس را افزایش دهد و هم میزان رضایت مشتریان را بهبود بخشد. توجه به آموزش و ارتقای مهارت‌های کارکنان، ایجاد برنامه‌های تشویقی برای مصرف مسئولانه و سازگار با محیط زیست، و توسعه خدمات منعطف، همه زمینه‌هایی هستند که نه فقط منافع اقتصادی، بلکه منافع اجتماعی و زیست‌محیطی سازمان را تقویت می‌کنند.

علاوه بر این، پیشنهاد می‌شود سیاست‌های مسئولیت اجتماعی به‌طور ساختاریافته در کسب‌وکارها نهادینه شود تا هم مشارکت فعال در جامعه و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر را شاهد باشیم و هم شهرت برند به‌طور پایدار تقویت شود. تدوین برنامه‌های ارتباطی و آموزشی برای افزایش آگاهی ذینفعان نسبت به آثار مثبت و منفی اقتصاد اشتراکی، استفاده از سیستم‌های مدیریت انرژی و پسماند، و برقراری همکاری‌های راهبردی با سازمان‌های محلی و بین‌المللی می‌تواند به تحقق اهداف توسعه پایدار و ارتقای جایگاه رقابتی کسب‌وکارها در این عرصه منجر شود.

با توجه به اولویت پژوهش‌های آتی، توصیه می‌شود ابتدا مطالعاتی ترکیبی با روش‌های کیفی و کمی انجام شود تا عوامل و نوآوری‌های کلیدی مدل‌های کسب‌وکار اشتراکی به صورت عمیق‌تر شناسایی و بر اساس میزان اهمیت و تأثیرگذاری، اولویت‌بندی گردد. این رویکرد می‌تواند به تعمیم‌پذیری نتایج و ارائه چارچوب‌های مقایسه‌پذیر در حوزه‌های مختلف کمک کند. همچنین پژوهش درباره نقش سیاست‌های

حمایتی دولت و تأثیرات زیرساختی بر رشد و پایداری کسب و کارهای اشتراکی، به دلیل اهمیت ویژه مداخلات نهادی در کشورهای در حال توسعه، به عنوان زمینه‌ای کلیدی و راهبردی توصیه می‌شود. بررسی این دو حوزه می‌تواند به شفاف‌تر شدن سازوکار موفقیت یا چالش‌های مدل‌های پایدار اشتراکی در ایران و سایر کشورها یاری رساند.

تقدیر و تشکر

از تمامی کسانی که در انجام این مطالعه همراهی نمودند تشکر و قدردانی می‌گردد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در پژوهش حاضر تمامی موازن اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Acquier, A., Daudigeos, T., & Pinkse, J. (2017). Promises and paradoxes of the sharing economy: An organizing framework. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.07.006>
- Bocken, N., Short, S., Rana, P., & Evans, S. (2013). A value mapping tool for sustainable business modelling. *Corporate Governance*. <https://doi.org/10.1108/CG-06-2013-0078>
- Bocken, N. M., De Pauw, I., Bakker, C., & Van Der Grinten, B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *Journal of industrial and production engineering*, 33(5), 308-320. <https://doi.org/10.1080/21681015.2016.1172124>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Carlborg, P., Snyder, H., & Witell, L. (2023). How sustainable is the sharing business model? Toward a conceptual framework. *R&D Management*. <https://doi.org/10.1111/radm.12648>
- Castillo-Montoya, M. (2016). Preparing for interview research: The interview protocol refinement framework. *Qualitative report*, 21(5). <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2016.2337>
- Chatterjee, S., Chaudhuri, R., Vrontis, D., & Mahto, R. (2023). Bright and dark sides of adopting a platform-based sharing economy business model. *R&D Management*. <https://doi.org/10.1111/radm.12650>

- Cheraghi, A., Parhizgar, M. M., & Nasrollahniya, M. (2024). Designing a Ritual Marketing Mix Model Using Thematic Analysis. *Journal of Technology in Entrepreneurship and Strategic Management Journal*. <https://journaltesm.com/index.php/journaltesm/article/view/202>
- Clarke, V., & Braun, V. (2021). Thematic analysis: a practical guide. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/thematic-analysis/book248481>
- Claudelin, A., Tuominen, K., & Vanhamäki, S. (2022). Sustainability Perspectives of the Sharing Economy: Process of Creating a Library of Things in Finland. *Sustainability*, 14(11), 6627. <https://doi.org/10.3390/su14116627>
- Coffay, M., Tveterås, R., Bocken, N., & Bogers, M. (2024). Sustainable business model innovation, dynamic capabilities, and organizational design: Insights from Norwegian aquaculture. *Business Strategy and the Environment*. <https://doi.org/10.1002/bse.3762>
- Coles, T. (2022). The sharing economy in tourism and property markets: a comment on the darker side of conceptual stretching. *Current Issues in Tourism*, 25(19), 3068-3075. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1997944>
- Dabić, M., Kraus, S., Clauss, T., Brem, A., & Ritala, P. (2024). Business models for the sharing economy: charting the multidisciplinary research field. *R&D Management*, n/a(n/a). <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/radm.12720>
- Defourny, J., & Nyssens, M. (2010). Conceptions of social enterprise and social entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and divergences. *Journal of social entrepreneurship*, 1(1), 32-53. <https://doi.org/10.1080/19420670903442053>
- Faghih, N. (2024). An Introduction to Digital Entrepreneurship: Exploring Alertness, Orientation, and Innovation in the Digital Economy. In *Digital Entrepreneurship: Exploring Alertness, Orientation, and Innovation in the Digital Economy* (pp. 1-27). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-58359-9>
- Fayegh Moradi, H., Fayegh Moradi, M., Bakhshi, H., & Narimisaie, J. (2024). Qualitative Analysis of Entrepreneurs' Experiences in Sustainable Development and Environmentalism in Tech-Based Startups. *Journal of Technology in Entrepreneurship and Strategic Management Journal*, 3(1), 23-35. <https://doi.org/10.61838/kman.jtesm.3.1.2>
- Foroozanfar, M. H., Imanipour, N., & Sajadi, S. M. (2022). Integrating circular economy strategies and business models: a systematic literature review. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 14(5), 678-700. <https://doi.org/10.1108/JEEE-10-2021-0411>
- Foroozanfar, M. H., Imanipour, N., Sajadi, S. M., & Habibi, M. R. (2024). Sharing Business Models in Tourism: A Cultural Sustainability View. *International journal of Tourism, Culture & Spirituality*, 7(1), 165-185. <https://doi.org/10.22133/ijtc.2024.469364.1176>
- Foroozanfar, M. H., Imanipour, N., Sajadi, S. M., & Habibi, M. R. (2025). A sustainability perspective for sharing economy business model and its unintended effects. *Journal of Cleaner Production*, 500, 145177. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2025.145177>
- Foroozanfar, M. H., Wang, W., Ur Rehman, S., & Zaidi, S. H. A. (2025). Investigating strategic control, independence of managers, organizational policies and subjective career advancement in tourism organizations. *Industrial and Commercial Training*, 57(3), 259-273. <https://doi.org/10.1108/ICT-07-2023-0055>
- Garus, A., Alonso Oreña, B., Alonso Raposo, M., Mourtzouchou, A., Cordera Piñera, R., Lima Azevedo, C., dell'Olio, L., Seshadri, R., Moraes Monteiro, M., & Ciuffo, B. (2024). Estimation of Environmental Rebound Effect Induced by Shared Automated Passenger Transport Service in a Mid-Size European City via Microsimulation. *Transportation Research Record*, 2678(8), 966-978. <https://doi.org/10.1177/03611981231223752>
- Geissdoerfer, M., Bocken, N. M., & Hultink, E. J. (2016). Design thinking to enhance the sustainable business modelling process—A workshop based on a value mapping process. *Journal of Cleaner Production*, 135, 1218-1232. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.07.020>
- Geissdoerfer, M., Vladimirova, D., & Evans, S. (2018). Sustainable business model innovation: A review. *Journal of Cleaner Production*, 198, 401-416. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.06.240>
- Geissinger, A., Laurell, C., Öberg, C., & Sandström, C. (2019). How sustainable is the sharing economy? On the sustainability connotations of sharing economy platforms. *Journal of Cleaner Production*, 206, 419-429. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.196>
- Gössling, S., & Michael Hall, C. (2019). Sharing versus collaborative economy: how to align ICT developments and the SDGs in tourism? *Journal of Sustainable Tourism*, 27(1), 74-96. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1560455>
- Habibi, M. R., & Kohli, C. S. (2022). The sharing economy: a hedge against recession setbacks. *Journal of Business Strategy*, 43(4), 239-246. <https://doi.org/10.1108/JBS-09-2020-0210>
- Hang, C., Liu, Z., Wang, Y., Hu, C., Su, Y., & Dong, Z. (2019). Sharing diseconomy: impact of the subsidy war of ride-sharing companies on urban congestion. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 22(5), 491-500. <https://doi.org/10.1080/13675567.2019.1619677>
- Henry, M., Schraven, D., Bocken, N., Frenken, K., Hekkert, M., & Kirchherr, J. (2021). The battle of the buzzwords: A comparative review of the circular economy and the sharing economy concepts. *Environmental innovation and societal transitions*, 38, 1-21. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2020.10.008>
- Holsti, O. R. (1969). Content analysis for the social sciences and humanities. Reading, MA: Addison-Wesley (content analysis). <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1925356>

- Hossain, M. (2020). Sharing economy: A comprehensive literature review. *International Journal of Hospitality Management*, 87, 102470. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102470>
- Jafari, M. B., & Jafari, Z. (2023). Technological-Based Social Entrepreneurship Strategies for Addressing Homelessness. *Journal of Technology in Entrepreneurship and Strategic Management Journal*, 2(3), 39-52. <https://doi.org/10.61838/kman.jtesm.2.3.5>
- Jafari, S., Khajeh Naeeni, S., & Nouhi, N. (2024). Sustainable Business Practices in Technology Start-ups: A Qualitative Inquiry into Environmental and Social Strategies. *Journal of Technology in Entrepreneurship and Strategic Management Journal*, 3(3), 34-46. <https://doi.org/10.61838/kman.jtesm.3.3.5>
- Jemio, P. R., Merino-Saum, A., Hansmann, R., & Binder, C. R. (2024). Is the sharing economy a sustainable mode of consumption? An empirical case study of sharing of household goods and environmental rebound effects in a university context. *Cleaner and Responsible Consumption*, 14, 100210. <https://doi.org/10.1016/j.clrc.2024.100210>
- Kim, S., Filimonau, V., & Dickinson, J. E. (2020). The technology-evoked time use rebound effect and its impact on pro-environmental consumer behaviour in tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(2), 164-184. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1643870>
- Klarin, A., & Suseno, Y. (2021). A state-of-the-art review of the sharing economy: Scientometric mapping of the scholarship. *Journal of business research*, 126, 250-262. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.12.063>
- Lippolis, S., Ruggieri, A., & Leopizzi, R. (2023). Open innovation for sustainable transition: The case of Enel "open power". *Business Strategy and the Environment*, 32(7), 4202-4216. <https://doi.org/10.1002/bse.3361>
- Lotfi, A., Kasrai, A. R., & Keramati, M. A. (2023). Design and Development of an Online Business Flexibility Model Based on the Role of Digital Capability Mechanisms. *Journal of Technology in Entrepreneurship and Strategic Management Journal*, 2(3), 124-140. <https://doi.org/10.61838/kman.jtesm.2.3.10>
- Marčeková, R., Šebová, L. u., Pompuřová, K., & Šimočková, I. (2021). Tourism transportation services provided on the principle of sharing economy. Culture and Tourism in a Smart, Globalized, and Sustainable World: 7th International Conference of IACuDiT, Hydra, Greece, 2020, https://doi.org/10.1007/978-3-030-72469-6_15
- Mavlutova, I., Kuzmina, J., Uvarova, I., Atstaja, D., Lesinskis, K., Mikelsons, E., & Brizga, J. (2021). Does Car Sharing Contribute to Urban Sustainability from User-Motivation Perspectives? *Sustainability*, 13(19), 10588. <https://doi.org/10.3390/su131910588>
- Merino-Saum, A., Jemio, P. R., Hansmann, R., & Binder, C. (2023). Drivers and barriers to participation in the sharing economy: Does the environment really matter? A systematic review of 175 scientific articles. *Resources, Conservation and Recycling*, 198, 107121. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2023.107121>
- Mosaad, M., Benoit, S., & Jayawardhena, C. (2023). The dark side of the sharing economy: A systematic literature review of externalities and their regulation. *Journal of business research*, 168, 114186. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114186>
- Mouratidis, K., Peters, S., & van Wee, B. (2021). Transportation technologies, sharing economy, and teleactivities: Implications for built environment and travel. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 92, 102716. <https://doi.org/10.1016/j.trd.2021.102716>
- Najafipour, A. A., Fallah, Y. A., Foroozanfar, M. H., & Ziaee Adib, S. M. (2019). Developing a model for tourism smart card and evaluating its effect on tourism services. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 67(2), 147-158. <https://doi.org/10.1016/j.tour.2019.11.007>
- Najafipour, A. A., Foroozanfar, M. H., Haghighat Ghahfarokhi, F., & Heidari, M. (2025). Health Tourism Development: An Insightful Analysis of Iran's Opportunities. *Journal of Foresight and Public Health*, 2(2), 63-73. <https://journal.fph.com/index.php/jfph/article/view/22>
- Neesham, C., Dembek, K., & Benkert, J. (2023). Defining Value in Sustainable Business Models. *Business & Society*, 62(7), 1378-1419. <https://doi.org/10.1177/00076503221147902>
- Öberg, C. (2023). Towards a typology of sharing economy business model transformation. *Technovation*, 123, 102722. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2023.102722>
- Parguel, B., Lunardo, R., & Benoit-Moreau, F. (2017). Sustainability of the sharing economy in question: When second-hand peer-to-peer platforms stimulate indulgent consumption. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 48-57. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.03.029>
- Patwa, N., Sivarajah, U., Seetharaman, A., Sarkar, S., Maiti, K., & Hingorani, K. (2021). Towards a circular economy: An emerging economies context. *Journal of business research*, 122, 725-735. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.05.015>
- Perkumienė, D., Vienažindienė, M., & Švagždienė, B. (2021). The sharing economy towards sustainable tourism: An example of an online transport-sharing platform. *Sustainability*, 13(19), 10955. <https://doi.org/10.3390/su131910955>
- Plepys, A., & Singh, J. (2019). Evaluating the sustainability impacts of the sharing economy using input-output analysis. In *A research agenda for sustainable consumption governance*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781788117814.00013>
- Prahalad, C. K., & Prahalad, C. K. (2005). *The Fortune at the Bottom of the Pyramid*. Wharton School Pub. <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/the-fortune-at-the-bottom-of-the-pyramid-eradicating-poverty-through-profits/>

- Ritala, P., Huotari, P., Bocken, N., Albareda, L., & Puumalainen, K. (2018). Sustainable business model adoption among S&P 500 firms: A longitudinal content analysis study. *Journal of Cleaner Production*, 170, 216-226. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.09.159>
- Shakeel, J., Mardani, A., Chofreh, A. G., Goni, F. A., & Klemeš, J. J. (2020). Anatomy of sustainable business model innovation. *Journal of Cleaner Production*, 261, 121201. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121201>
- Shereni, N. C. (2019). The tourism sharing economy and sustainability in developing countries: Contribution to SDGs in the hospitality sector. https://www.researchgate.net/publication/335840471_The_tourism_sharing_economy_and_sustainability_in_developing_countries_Contribution_to_SDGs_in_the_hospitality_sector
- Somjainuek, J., & Joy Alcaraz, C. (2024). Understanding the Customer Journey in Technology Product Adoption: A Qualitative Study. *Journal of Technology in Entrepreneurship and Strategic Management Journal*, 3(3), 24-33. <https://doi.org/10.61838/kman.jtesm.3.3.4>
- Todeschini, B. V., Cortimiglia, M. N., Callegaro-de-Menezes, D., & Ghezzi, A. (2017). Innovative and sustainable business models in the fashion industry: Entrepreneurial drivers, opportunities, and challenges. *Business Horizons*, 60(6), 759-770. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2017.07.003>
- Treptow, I. C., Kneipp, J. M., Gomes, C. M., Kruglianskas, I., Favarin, R. R., & Fernandez-Jardón, C. M. (2022). Business model innovation for sustainable value creation in construction companies. *Sustainability*, 14(16), 10101. <https://doi.org/10.3390/su141610101>
- Tukker, A. (2004). Eight types of product-service system: eight ways to sustainability? Experiences from SusProNet. *Business Strategy and the Environment*, 13(4), 246-260. <https://doi.org/10.1002/bse.414>
- Tura, N., & Laukkanen, M. (2023). Toward a sustainable sharing economy with business model innovations in the clothing industry. *R&D Management*. <https://doi.org/10.1111/radm.12659>
- Zheng, W., Yang, J., Wu, Y. J., & Lin, C. (2021). Social innovation and entrepreneurship in a sharing economy. *Management Decision*, 59(11), 2660-2673. <https://doi.org/10.1108/MD-11-2021-164>
- Zimmermann, K., & Palgan, Y. V. (2024). Upscaling cargo bike sharing in cities: A comparative case study. *Journal of Cleaner Production*, 143774. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.143774>